

دیوبند صوبی

ایکٹھی سنہ

دار الفنون
الہیاء و کتابت و ترمیم و عمارت

تاریخی ، اجتماعی ، دینی ، فلسفی

کانون ثانی ۱۹۲۸



استانبول — یکی مطبعہ
۱۹۲۸

ابو حیان علی بن محمد التوحیدی

۱ - حیاتی

اسلام عالمندہ فکری حرکت ، فلسفی برجریانہ استقامت و یرن معلم ثانی ابو نصر فارابی ایله الشیخ الرئیس ابو علی بن سینا آراسنده بغداد مدرسه سنده ، مدنیت مرکزنده کلوب کچن مشاہیر حکمادن بری ابو حیان علی بن محمد بن العباس التوحیدی ایدی .

ابو حیان توحیدی نك دوغدینی مملکت حقنده مختلف اقوال واردر : نسا بورده می دنیاہ کلشدر ؟ بصره ایله کوفه آراسنده بر نهر اوزرنده ، عراق امری حجاجك [۸۳] سنه سنده تأسیس ایتدیکی واسطده می دوغمشدر ؟ اصلاً شیرازی میدر ؟ بورالری قطعی صورتده معلوم کیلدر شوقادار که ابو حیان توحیدی حیاتنك بر چوق چاغنی بغدادده کچر مش ایدی [۱] .

توحیدی کله سنه کلنجه انساب عالملری ، نه سمعانی ، نه باشقالری بونك حقنده برشی دیمه مشلر در . شوقادار که پدرینك توحید دینلین بر نوع عراق خرماسی صائمسندن ایلری گلش اوله جق [۲] . یاخود توحید صرفه قائل اولدیغندن نشأت ایتمشدر [۳] . یاخود توحیددن مقصد دین در . چونکه معتزله کندیلرینه اهل عدل و توحید دیرلر [۴] .

ابو حیان توحیدی فیلسوفدر ، ادیبدر ، فقیهدر ، صوفیدر ، بونکله برابر وصف غالبی صوفیلک در . شهرتی ابو حیان صوفی در . نته کیم بارون قارادووو - Le soufi Abou Hayân-et - Tauhîdî « عنوانیله ذکر ایدیور .

ابو حیان فیلسوفدر ، «مقایسات» ی نه کوزل برشاهددر: فقط کندندن اول کلن عرب فیلسوفی الکندی ، تورک فیلسوفی فارابی کبی بر مدرسه تأسیسنه موفق اوله ماش ؛ الکندی نك تلیدی سرخسی کبی یوکسک درجه بی احراز ایده مش ، عجم فیلسوفی ابوبکر رازی کبی یونان فلسفه سنه قارشى چیقہ جق درجه یه قادار چیقاماش ایدی .

[۱] اسلام انسیقلوپدیسی

[۲] ابن خلکان

[۳] اسلام انسیقلوپدیسی

[۴] بغیة الوعاة

ابو حیان ادیبدر ، « الصدیق والصدیقه » سی بوکا شهادت ایدر .
 ابو حیان جامع العلوم در ، نته کیم « مقایسات » ی مطالعه ایدنلر بونده تردد ایتمزلر .
 بارون قارادووو « موسوعاتیجی - Encyclopédiste » ، اسلام انسیقلویدیسیده منتقط -
 Compilateur دیبورلر .

ابو حیان فقههای شافعیه دندر ، سبکی طبقات کبراسنده ذکر ایدیور . فقط فقهه دائر اثری
 معلوم دکیلدر .

ابوحیان سیرتده ، روشده صوفیه روشنده ؛ قیلق و قیافتده صوفیه قیافتنده ایدی [۱] .
 تصوفه عائد اثرلری وارددر . ابوحیان سیرتده ، قیافتده صوفی اولقله برابر اراده سی دیلنه
 حاکم اوله مامش ایدی ، دیلی دورماز ایدی ، عصرنده بولونانلری خفیف کورور ، تحقیر
 ایتمدن چه کنمز ایدی [۲] . هر کسک عینی آزار ، اوته کنی بریکنی ذم ایدردی [۳] .
 ا. کلاشیلور که عملی تصوف ایله نفسی تهذیب ایده مه مش ، اراده سنه صاحب اوله مامش در .
 فضیلت علمیه ایله ، فضیلت اخلاقیه یی بر یرده طوبیلا یامایشی حقیقه شایان تأسف در .

یاقوت حموی [۶۲۶] ، اهل علمک هیچ برینک ، ابوحیانی کتابلرنده ذکر ایتمه ملرنی بک غریب
 وعییب بولویور ؛ فی الواقع ابن القفطی اخبار الحکماءه ابوحیان توحیدی به بریر آیرمایور ،
 یالکز استاذی ابوسلمان محمد بن طاهر السجستانی ترجمه سنده بالمناصبه بعضی اثرلرندن بحث
 ایدیور . ابن ابی اصیبعه طبقات اطباده بوقادار جقده بحث ایتمه یور . ابن خلدکان ده اعیان
 صره سنده ذکر ایتمه یور ، وزیر ادیب ابوالفضل محمد بن العمیدک [۳۶۰] ترجمه سنده بالمناصبه
 ذکر ایدیور ، فاضل ، مصنف اولدیغنی بیلدیر یور .

اوله ظن اولنور که وزیر حکیم ابوالفضل ابن العمید ایله صاحبی وزیر ادیب ابوالقاسم
 اسماعیل بن عباد [۳۸۵] ی ذم وهجو ایچین یازدیغی « ذم الوزیرین » ویا « مثالب الوزیرین »
 رساله سنک موجب اولدیغی سوء شهرتی ، طبیعت ثانیه حکمنه کیرن ذماملتی ، عیججولنی
 فیلسوف و صوفی اولماسنه رغماً نه فلاسفه صره سنده ، نه صوفیه صره سنده ذکر اولونما .
 مشدر . فقط سبکی ابوحیان توحیدی نک فقیه اولماسندن بالاستفاده اسنوی کبی فقهه شافعیه
 آراسنده ذکر ایدیور ؛ حقنده « نخوده امام ایدی ، کلامده ولقتده مهارت کامله سی وار
 ایدی » دیبور .

[۱] یاقوت حموی

[۲] طبقات کبری

[۳] معجم الادبا

یاقوت حموی «معجم الادبا» ویا «ارشاد الالباب الى معرفة الادبا» ده شو سوزلری صرف اییدیور: «ابوحیان توحیدی نجوده، لغتده شعرده، ادبده، فقهده، معتزله مذهبی اوزره کلامده متفنن ایدی. جاحظی ایدی، تصنیفلرنده جاحظ مسلکده حلول ایدردی [۱]. سیرنده وقیافتنده صوفی ایدی، صوفیه میاننده شیخ ایدی. ادبک فیلسوفی، فلاسفه نیک ادیبی، اهل کلامک محقق، محققینک متکلمی ایدی. درایت خصوصنده، روایت خصوصنده وسعت صاحبی ایدی». سبکی علی الاطلاق کلامده مهارتی بیان اییدیورده اشعریه کلامده ماهر معناسی آکدیریور، یاقوت حموی سبکی نیک مطلق صورتده بیان اییدیکی کلامی معتزله کلامی ایله تقیید اییدیور. ابوحیان توحیدی نیک جاحظی اولماسی، «تقریض الجاحظ» رساله سی یاقوت حموی نیک سوزینی تقویه ایدر. سبکی معتزله دن فروعه شافعی اولانلری ده طبقات کبراسنده ذکر اییدیکی جهتله فقهاء شافعیه آراسنده بولونماسی اصول دینده معتزلی اولماسنه معتزله کلامده ماهر اولماسنه منافی دیکلدر. نته کیم شافعیه دن مشهور سیوطی معتزلی اولدیغنی تصریح اییدیور [۲].

اشعریه کلامنه «معتزلی کلامیدر، اشعریه نیک ایچ یوزی معتزله در» دینلری ده اونوتاملی. اسلام انسیقلویدیسی ابوحیان توحیدی به بریر آیریور: «ابوحیان توحیدی فیلسوفدر، صوفی در، شافعی فقهیدر؛ آرالرنده بر مناسبت بولونمایان بر طاقیم مباحث علمیه بی بر یرده طوبیلامش بر ذاتدر» [۳].

بارون قاررا دوو و اخوان صفا ایچین آیردیغنی مبحثده بالمناسبه ابوحیان توحیدین آنفاً بیان اولوندیغنی وجهله بحث اییدیور، «صوفی و موسوعانجی» وصفی ویریور.

محصیل کلامی، ۱ — ابوحیان توحیدی آنفاً بیان اولوندیغنی اوزره حیاتنک بر جوق زماتی بغدادده کچیرمش ایدی. بغدادده نحوی ابوسعید السیرافی دن [۴]، فقه شافعی بی ابوحامد

[۱] فی الواقع اثرلری آراسنده «تقریض الجاحظ» نامنده بر رساله سی، ایدر. بوندن ناشی کندیسنه ایکنجی جاحظ دیرلر ایدی.

[۲] بغیة الوعاة

[۳] نته کیم معناسی مطالعه ایده نلر بوبابده تردد ایتمزلر.

[۴] ابوحیان توحیدی (مفاسیه، ۲۴) ده ابوسعید سیرافی حقتده «شیخمز، عالم العالم، شیخ الدنیا، مقنع اهل ارض» تعبیرلری قولانیور. ابوسعید سیرافی کتاب سیدیوهی شرح ایتمش ایدی، معتزلی مذهبده ایدی.

مروزی دن [۱]، حدیثی ابوبکر الشاشی ایله ابوسعید السیرافی و جعفر الخلدی دن تحصیل ایتمش ایدی . اسلام انسیقلوبدیسده کی ابوبکر الشافعی Abū Bekr al-Shafii ابوبکر الشاشی اوله جق . کندیسندن حدیث روایت ایدنلر بولوندیغی کبی ، ایشیدنلرده اولدیغی سبکی بیان ایدیور . اسلام انسیقلوبدیسسی حدیث دن بحث ایتمه یور ، ابوبکر الشافعی - الشاشی یی ابو حامد مروزی کبی فقهده ، ابوسعید السیرافی ایله علی بن عیسی الرومانی یی نخوده استاذی کوستریبور ، سبکی اساتذه سی آراسنده جعفر الخلدی یی ذکر ایتدیگی حالده اسلام انسیقلوبدیسسی اوندن بحث ایتمه یور ، سبکی ده علی بن عیسی الرومانی یی المایور .

۲ — ابو حیان توحیدی ، یاشی ایارله د کدن صو کرا فلسفه تحصیلنه قویولدی . ابوسلمان محمد بن طاهر السجستانی ، یحیی بن عدی و سائر فیلسوفلرک درسارنده حاضر بولوندی [۲] بغدادده بویوک فیلسوف تورخان تورونی ابونصر فارابی فلسفه یی نشر ایتمش ایدی . فارابیدن صو کرا بغدادده ریاستی احراز ایدن تلمیذی ابوزکریا یحیی بن عدی ایدی [۳] . یحیی بن عدی یالکر فارابیدن تحصیل ایتمکله قالمادی . [۳۳۰] ده بغدادده وفات ایدن ، فارابی نك استادی متی بن یونسدن و او عصرده بولونان دیگر ارباب فلسفه دن ده تحصیل ایتمش ایدی ، یحیی بن عدی ترجمه ده پک ماهر ایدی . سریانی لسانندن عربی لساننه ترجمه لر یاپار ایدی . [۸۱] یاشنده اولدیغی حالده [۳۶۴] تاریخنده بغدادده وفات ایتمش ایدی که اسکندر تاریخک [۱۲۸۵] سنه سنه مصادف ایدی [۴] .

یحیی بن عدی ارسطونک اثرلرندن « طویبقا » یی ، سماع طیبی نك سکزنجی مقاله سنی [۵] مابعد الطبیعه نك « الف صغری » سنی شرح ایتمش ایدی ، « طویبقای » یونانی لسانندن سریانی لساننه نقل ایدن اسحاق بن حنین [۲۹۸] ، سریانی لسانندن عربی لساننه نقل ایدیلن ده یحیی بن عدی ایدی ، سماع طیبی یی یونان شارح لرندن اسکندر الافرو دیسی ایله فر فر بوس و ناومسطبوس شرح ایتمش لر دی ؛ ناومسطبوسک شرح لرینه الملل و النحل صاحبی ابوالفتح شهرستانی ایله الشیخ الرئیس ابن سینا اعتماد ایده لر دی . ناومسطبوسک مقاله اولاسنه دائر یازدیغی شرحی یحیی روجه دن عربجه یه ترجمه ایتمش ایدی .

[۱] ابو حیان ، ابو حامد مروزی حقنده « روایتی چوق ، درایتی خوش » دیبور .

[۲] اسلام انسیقلوبدیسسی

[۳] بارون قارادووو

[۴] ابن ابی اصیبه ، ابن الفطی ، بارون قارارا دووو

[۵] فاکولته جموعه سی صانی ، ۴ صحیفه ، ۵

مابعدالطبیعیه « الحروف - الهیات » دینیر ایدی، چونکه ارسطو طبیعتادن صوگرا الهیاتی یازمش، بونیده حروف یونانیه اوزره مقاله لره آیرمش ایدی. برنجی مقاله « الف صغری » ایله باشلابور ایدی، الف صغرای نقل ایده نینه اسحاق بن حنین ایدی.

یحیی بن عدی [سوفسطیقا - حکمت موهه] بی [فویسطیقا - شعر] ی ارسطو شارحی ناومسطیوسک [السماع والعالم] شرحی عربجه به ترجمه ابتدیی کی « منطق فلسفی » ایله « نحو عربی » آراسنده کی فرقی مبین قیمتی برآرداها یازمش ایدی. بوندن باشقا « اجسامک جزؤلات تجزادن مرکب اولدینی » اساسی مبدافه ایدن متکلمینک اقوالنی تزییف، نامتناهی نك وارلغنی انکار خصوصنده ردیه لر؛ مقولات عشره، امور عامه، کلیات خمس، ممکنک ماهیت و طبیعتی و توحید ناملری آلتنده برطاقم اثر لرده اورته به قویمش ایدی. فارابی نك حلبده کی تلمیذی ابراهیم بن عدی ایله آره لرنده مناقشه جریان ایتمش، بوبابده ایکی اثر قلمه آلمش ایدی [۱]. یحیی یعقوبیلردن ایدی، چوق یازی یازار ایدی برطاقم کتابلری استساخ ایدردی، ایکی دفعه روایت تفسیرلرینک اک کوزل، اک مهم و معتبری اولان ابن جریر طبری تفسیرینی یازمش، اطرافده کی ملوکه کوندرمش ایدی. حسابسز صورتده کلام کتابلرینی یازمش ایدی [۲]

داها اولکی نسخهده فیلسوف ریاضی ابن الهیثم البصری نك خبر و یردیکی، وزیر اوغلی « ابوالقاسم عیسی بن الوزير علی بن عیسی بن الجراح » یحیی بن عدیدن فاسفه تحصیل ایتمش ایدی.

ابوعلی عیسی بن زرعه البغدادی [۳۹۸]، یحیی بن عدی به اک چوق ملازمت و مداومت ایدنلردن ایدی [۳]. ابو علی عیسی بن زرعه ارسطونک صوگ مترجمی ایدی [۴]، فلسفه ده ماهر ایدی. ارسطونک منطق کتابلری حقنده کی غرض و مقصدلری ایضاح حقنده اثر یازمش، ارسطونک « سوفسطیقاسنی » و « حیوان » کتابلرینی ترجمه ایتمش [۵] ایساغوج نك معنلری، عقل، اخلاق، حقنده، بر چوق اثرلر یازمشدی. هودیلری رد خصوصنده یازدینی بر رساله ابن عنایا الاسرائیلی طرفندن

[۱] ابن الففطی .

[۲] ابن ابی اصیبعه، ابن الففطی .

[۳] ابن ابی اصیبعه و ابن الففطی

[۴] صوان الحکمة

[۵] بارون قاراردووو

ردّه اوغرا دی [۱]. ابوعلی عیسی بن زرعه ده استاذی یحیی بن عدی کبی یعقوبیلردن ایدی. بالذات فیلسوفز ابو حیان توحیدی نك «مقایسات» ده تصریح ایتدیکی، صوان الحکمه ده مذکور اولدینی اوزره فیلسوف ابوبکر حسین القومسی [۲] ده یحیی بن عدی به ملازمت ایتش ایدی، فلسفه بویوک برطبقه یی احراز ایتش ایدی. علوم اوائلده ید طولی صاحبی ایدی.

حکیم بدیهی ده اوزون مدت یحیی بن عدی به مداومت ایتش ایدی [۳]. فیلسوف ابو محمد العروسی برچوق زمان یحیی بن عدی نك درسده حاضر بولونمش ایدی [۴].

غایت ذکی، فطین، احاطه کلبه صاحبی ابوالخیر حسن بن سوارده یحیی بن عدیدن اخذ ایتش ایدی [۵].

ابو سلیمان محمد بن طاهر بن بهرام السجستانی نك شیخی ده یحیی بن عدی ایدی [۶]. بغدادده، ذکر اولونان بوکبی فیلسوفلر فارابی فلسفه سنی نشر و تعمیمدن برآن خالی قالمابورلردی.

ابو سلیمان السجستانی مملکتی اولان سجستاندن [۷] قالقوب بغدادده کتس، بغدادده یحیی بن عدی و امثالندن فلسفه تحصیل ایتدکن صوکرنا نشر و تعمیم وظیفه سنی کورمش ایدی. «ابو حیانی فیلسوف یاپان ابوسایماندر» دینه بیلیر.

آل بوهدن عضدالدوله ابو سلیمانه پک اکرام ایدر ایدی. ابو سلیمان السجستانی عضدالدوله به فلسفه نك مختلف فتلرینه دائر بر چوق رساله لر یازمش، ارسطونک کتابی شرح ایتش، قوای انسانیه نك مرتبه لرینه، اجرام علویه نك طبیعتارینه،

[۱] ابن ابی اصیبعه

[۲] قومه اصفهان کویلرندن برکویدر، قاف مضموم، میم مفتوحدر - صوان الحکمه، قاموس.

[۳] صوان الحکمه، مقایسه ۷۴

[۴] مقایسه، ۳۲، صوان الحکمه

[۵] ابوالخیر بن سوارک دیگر برکنیه سی ابن الحار ایدی سربانی لسانندن عربی لساننه

ترجه ایدر ایدی. ابن ابی اصیبعه

[۶] طبقات اطبا، مقایسه، ۴۸

[۷] معجم البلدانه بیان اولندیغنه کوره سجستان هراتک جنوبنده در، اهل اسلام طرفندن

فتح اولندیقی زمان اها ایسی هیچ برکیرپی اولدیرلمه منسی، آولانام منسی شرط ایتش ایدی. چونکه کیریلر بیلانلری بیدکلرندن هر او ده برکیرپی بولوندیرلر ایدی.

منطقه دائر اثر لر یازمش ، فلسفه یه عائد تعلیقات ایله کندیسنه صورولان سؤالرا ایله جوابلری
مشعر مسائل مجموعه سفی ده قلمه آلمش ایدی . ابوسلیمان السجستانی نك شعرلری ده وار ایدی :
« الجوع يدفع بالرغيف الیابس
فعلام اکثر حسرتی ووساوسی [۱] »

شعری ایله

لذة العیش فی بهیمية اللذة لاما یقوله الفللسفی [۲]

شعری او جمله دندر [۳] .

ابوسلیمان السجستانی سجستان پادشاهی ابوجعفرک مصاحبلرندن ایدی ، ابوجعفری
سیاست عالمده چوق قوتلی بولور ایدی [۴] .
ابوسلیمانک برکوزی کور ایدی ، اوسته لک ابراش ، آلتلی ایدی ، کوزنده کی ، بدننده کی ،
قصورلری قوجه فیلسوفی خاق ایله اختلاطنن الیقومش ، ازوا طریقنی اختیاره مجبور
ایتمش ایدی . فیلسوفک تک کوزلیکی ، وجودینک ابراشنی بعضی هجوسویه ینلره سرمایه
اولویوردی . نته کیم اسمی کچن بدیهی هجویه سنه شویله دیور ایدی :

ابو سلیمان عالم فظن ما هو فی علمه بمنقص

لکن تطیرت عندرؤیته من عور موخس ومن برص [۵]

علمه مشتاق اولانلر فیلسوفک یوزینه باقازلر ، اوزینه باقازلر ، بدننه دکیل ، نفسنه کوزلری
دیگرلر ، قوشه قوشه زیارتنه کلیرلر ایدی . اقامتکاهی علوم اوائل مراقلرینک ، فلسفه
طالبلرینک قرارکاهی ایدی . تلیدلری یانندن آیرمازلر ایدی .

ابو حیان توحیدی نك الك بیوک استاذی ، اصل استاذی ابوسلیمان السجستانی ایدی . مع مافی
ابو حیان دها پک چوق ذواتدن استفاده ایتمش ایدی . یحیی بن عدی ده بومیانده ذکر اولنه بیلیر .
اول امرده یحیی بن عدی نك مجلسنه دعوت ایدن بدیهی ایدی [۶] . تعبیری وجهله اعلام عصردن

[۱] قورو برچوره ک ایله آجلیق دفع اولونجه نه یه داغ دورونم ، وسوسه لرم چوغاللی !
[۲] یاشامه نك لدنی ، بهیمی لندته ، لذت جسمانیه ده در ، یوقسا فیلسوفک دیدیکی کبی لذت
عقلیه ده دکیلر .

[۳] ابن ابی اصیبه .

[۴] صوان الحکمه .

[۵] ابوسلیمان عالم در ، فظین در ، علمده اسکک هیچ برشی یوقدر . فقط اوئی کورونجه قورقونج
تک کوزلیکندن ، بدننده کی ابراشلغندن باکا بر اوغورسزاق کلپور .

[۶] مقایسه : ۱۴ ، ۳۴

ابوالحسن محمد ابن یوسف العامریدن ده چوق استفاده ایش، دو قسائی مجی مقایسه سنی اونک سوزلرینه حصر ایله مش ایدی [۱]. ابوبکر القومسی [۲]، ابوزکریا الضیمری [۳]، نوشجانی [۴] وزیر اوغلی عیسی بن علی [۵]، عیسی بن زرعه بن علی [۶]، ریاضیوندن مجتی لقیله معروف ابوالقاسم الانطاکی [۷]، ابو محمد العروزی [۸] کی ذوات ده بومیانده ذکر اولونه بیلیر. ابو حیان توحیدی بو ذواتک یا مجلسلرندن و یا درس لرندن مستفید اولمش ایدی. مباحث علوم حقه غایت مفید بر اثر اولان «مقایسات» ی [۹] باشده ابو سلیمان سجستانی اولدیفی حالده بو ذواتک اقوال وافکاری ایله مالا مالدر.

ابو حیان (۳۷۱) تاریخنده ابوسلیمان فیلسوفک (ارسطونک) کتاب النفسی او قومش ایدی [۱۰].

ابومیانک بغدادده نفی — ابو حیان توحیدی، بغدادده کی حیاتی کتب و رسائل استنساخی ایله قازانیور ایدی [۱۱]، بومیانده فیلسوف شهریحی بن عدی نک صنعتدشی اولو یور ایدی [۱۲]. بغدادده ایوم ضایع ایدیلن اثر لرنده افاده ایتدیکی طاشقینلق نتیجه سنده (۳۵۲) تاریخنده معزالدوله نک وزیر ی ابو محمد حسن بن محمد الملهبی (۳۵۵ ویا ۳۵۲) طرفندن بغداددن نفی ایدلدی. اول امرده خراسانده، عضدالدوله نک معلم و مریدسی اولان ادیب حکیم ابوالفضل ابن العمیده مراجعت ایتدی. مشارالیه تقدیم ایتدیکی مکتوبی بالآخره نشر ایتدیکی اوزره بلاغتک بر موده لی کی ایدی. ابو حیان توحیدی (۳۶۷) تاریخندن (۳۷۰) تاریخه

[۱] مقایسه : ۲۰ ، ۴۱ ، ۹۰

[۲] مقایسه : ۶۹ ، ۹۸

[۳] مقایسه : ۱۸ ، ۵۳ صاد ویا ضاد ایله در . صاد ایله صیمری میک ضمیمه ویا حیدر وزنده

«صیمر» مذهبدر که ایرانده بر بلده ، بصره ده بر نهر آدیدر صیمره یه ده نسبت اولونابیلیر .

صیمره ایرانده بر بلده ، بصره ده بر ناحیه نک آدی در . یازمه نسخه لرده ضاد ایله در .

[۴] مقایسه ۲۶ ، ۱۰۶

[۵] مقایسه ۹ ، ۵۹

[۶] مقایسه ۱۰۳ ، ۳۷ ، ۳۸

[۷] مقایسه ۸

[۸] مقایسه ۳۲ ، ۳۳

[۹] کاتب جلی

[۱۰] مقایسه ۶۱

[۱۱] اسلام انسیقلوپدیسی

[۱۲] ابن الفطی .

قادر «ری» ده ال بویه وزیری ابوالقاسم اسماعیل بن عبادك یاننده یاشادی . ابوحیان توحیدی استنساخ صنعتی سایه‌سنده اسماعیل بن عباددن عطیه آلمایوردی .

ابوحیان توحیدی صوکرادن ، نمون اولمادینی هرایکی وزیردن اوج آلمغه قالقشدی . یازدینی رساله‌ده هرایکی‌سنه‌دیلنی اوزادی‌بور ، برطاقیم هجویه‌لر ایله خطالرینی میدانه قویوبور ایدی . ایکی جلد اوزره یازدینی « ذم الوزیرین » ویا « مثالب الوزیرین » ده هر ایکی وزیر اوزینه یوکلندکجه یوکلنیور ، نقیسه‌لرینی صایوب دوکیور ، شهرت‌لری اولان بوتون فضائل سلب ایدیور ، علی‌لرنده مبالغه‌یه کیریشیور ، انصافی الدن براقیور ایدی [۱] .

ابن خلکان « مثالب الوزیرین » حقنده حذر واجتنابی توصیه ایدیور ، « اوقویان کیمسه‌نک احوالی ترسنه دونه‌ر » دیور . بونکله قالمایور ، بو حالی نفسنده بیله تجربه و مشاهده ایتدیکنی ، اعتماد ایتدیکی ذواتده عینی ایله حصوله کلدیکنی حکایه ایدیور .

ابوحیان توحیدی‌نک تصدیقنه کوره مقایسات رجالتندن ابوبکر القومسی علمده انکین بردکنز ، بارلاق برچراعا ایدی بونکله برابر صوگ درجه زو کورت ایدی ، بختسنز ایدی . شانلی و شرفلی ذوات یاننده پک اعتبارلی ایدی ، بالعکس عوام آراسنده دینده مهتم ایدی . برکون یانه یاقیله « نیم قادر دنیاده بختسنز یوقدر ، دجله نهرینه بیقائمق ایچین کیره‌جک اولسه‌م صوبی چکیلیر . اووده طوپراق ایله تیم ایتمک ایسته‌سه‌م طوپراق ، مرمر و یاصماقی طاش کبی قاص قانی ، دوم دوز کسلییر » دیر . بونک اوزرینه ابوحیان توحیدی بو ایکی وزیره مراجعت ایتملرینی تکلیف ایدر . عالی جناب فیلسوف بوتکلیفی رد ایدر ، « فقر و ضرورت زحمتلرینی چکمک جاهلارک ، تک‌لرک قاتیلقلرینه قاتلامقندن ؛ شدت و ثقلته قاتلامق ، ثقیل کیمسه‌لرک یوزینه باققندن اولادر » جوابی ویرر .

ابوحیان توحیدی اوج سنه ظرفنده ابن عباددن بر درهم بیله آلامش ، (۳۷۰) سنه‌سنده بیه‌جک ، بینه‌جک برشی اولقسزین «ری» نی ترک ایتمش ایدی .

روایت کوره سوء عقیده‌سندن ابن عباد اصلا خوشلا نمایوردی ، حتی جزایه چارباچق ایدی ، ابوحیان کیزلیجه (ری) ی ترک ایتمش ایدی .

ابوحیان (۳۷۵) نارینجده صمام‌الدوله‌نک وزیرلری ابن سعدان ایله عبدالله بن‌العریض- الشیرازی‌نک یانلرنده کوریلدیور [۲] .

[۱] ابن خلکان . .

[۲] اسلام‌النسیقلو‌پدیسی

ابوهیانك بفراده عودتی — ابوحیان توحیدی نك صوك حیاتی یکیدن بغدادده قفر و ضرورت ایچنده کچمش ایدی . مشارالیه آخر عمر نده کتابلرینی جایر ، جایر یا قش ایدی . ارتحالندن صوکر ا قدر و قیمتی بیلنمیه چك ظننده بولونه رق کتبخانه سنی آتسه ویرمش ایدی [۱] .

ابوحیان صوفی نك بوحانی چیر کین کورده ن قاضی ابوسهل علی بن محمد صوفیمزه برقییحنامه کوندرمه ده کچیکمدی . ابوحیان صوفی تهقیحنامه به قارشى اوزون اوزادی به یازمش اولدینی جوابده بر طاقم عذر لر در میان ایدیور ایدی . آرالرنده یکر می سنه یاشادیغی بغداد اهالیسنك اهللرینی بهانه ایدیور ، کتابلرک فائده کوره چکلرینی ده اوممایور ؛ برطاقم قدمانی اوک ایاق کوسترمکی اونومايور ایدی : « ابو عمرو بن العلاء کتابلرینی طوپراغه کومش ، داود الطائی ایسه دکزه آتمش ایدی . یوسف بن اسباط کتابلرینی بر مغاره به طیقمش ، قاپوسنی صیم صیقی قاپامش ، ابو سلیمان دارانی ده بوتون کتابلرینی بر فیرینه قومش ، اوراده یاقش ، سفیان ثوری بیک جزء یرتوب هوايه آتمشدر » [۲] .

(۴۰۰) تاریخنده یازمش اولدینی « الصداقه والصداقه » نك دیباچه سنده خلقدن شکایت آمیز سوزلری وار ایدی .

رفائی — ابن فارسك بیاننه کوره وزیر مهلبی سوء عقیده سنندن ناشی ابوحیان توحیدی نی آراشدیرمش ، ابوحیان قورقوسندن کیزلش ، کیزلی بر یرده ایکن ارتحالی وقوع بولمشدر . ابن فارسك ابتدکی وزیر (۳۵۵ ویا ۳۵۲) تاریخنده وفات ایدن وزیر مهلبی اولمایاجق .

بارون قارادووو تاریخ وفاتی (۳۸۰ ویا ۴۰۰) تاریخلرنده اولمق اوزره تردید ایله بیلدیریور . کاتب چلبی ایسه تردیدسز (۳۸۰) سنه سنی کوسته ربور . مطبوع « مقایسات » رساله سنده ینه تردیدسز (۴۰۰) تاریخنی یازیلیور . بالذات ابوحیان توحیدی سکسان ایکنجی مقایسه ده (۳۹۱) سنه سنده استاذی ابوسایمان محمد بن طاهر بن بهرام السجستانی نك مجلسنده حاضر بولوندیغی ، حتی « الصدیق والصداقه » رساله سنده (۴۰۰) تاریخنک رجب آینده بر حیات اولدیغنی تصریح ایدیور .

بو بیاناتدن آکلاشیلور که کشف الظنون صاحبی کاتب چلبی مرحوم بو ایکی کتابی کورمه مش ، ویا کورمش ایسه ده ذهول ایتمشدر بارون قارادووونک تردیدلی یازمسی ده

[۱] معجم الادبا

[۲] یاقوت حموی

« مقایسات » ایله « الصدیق و الصداقه » بی مطالعه ایتدیکنه دلالت ایدر . بو یایده دوغروسى (۴۰۰) سنه هجریه سنک رجبندن صوکر اسکسان یاشی کچمش اولدیغی حالده وفات ایتمشدر . [۱]

§ — مفسر ، ادیب ، فقیه اولان ابو حیان اندلسی (۷۴۵) تاریخنده وفات ایتمش ایدی . تورکجه مزه خدمت ایدن ذات ، بو ایدی . (۱۳۰۹) استانبولده طبع اولونان « الادراک اللسان التریکی » بو ذاتک اثری ایدی .

۲ — آناری

ابو حیان توحیدی نك برچوق اثرلری وار ایسه ده بو کون بویوک بر قسمی ضایع اولمشدر . معجم البلدان ، طبقات کبری ، وفیات الاعیان و اسلام انسیقلو پدیسنده کوریلن اثرلری شوندر :

۱ — الصمیری و الصداقه | بویایی رساله (۱۳۰۱) تاریخنده استانبولده الجواثب
 ۲ — علوم مقننه بر رساله | مطبعه سنده طبع اولومشدر .

۱ — ابو حیان « صوفی الصدیق » و الصداقه ده بسیط بر اسلوبی تقلید ایتمش ، صداقت ، صدیق حقنده بر چوق شکایتلر ذکر ایله مشدر . ابوبکر الخوارزمین شونی نقل ایدیور : « الهی ! کساده اوغرایان و فاء چارشوسنی ایشلت . فساده اوغرایان انسانلرک قلبنی دوزه لمت . عقل هلاکه دوچار اولدیغی کبی جهلده هلاکه دوچار اولماقجه ، علم مزاره کومولدیکی کبی نقص و جهلده مزاره کومولمه دیکجه جانمی آله » . عسجدیدن شویله نقل ایدیور : « صداقت یر یوزندن قالمش ، و فاء دنیلان شینک اسمی وار ، حقیقتی یوق » .

ابو حیان توحیدی منظوم و منشور بر طاقم سوزلر ایله « انسانلر آراسنده تعارف قالمش ، تملق تمامیه یا یلمش صدیق طلبی اوغورنده بهوده اوغراشیلماسون » کبی سوزلری آجی بر لسانله بیلدیریور . « اذا قل مال المرء قل صدیقه X وضاعت علیه ارضه و سماؤه » بیتنی ده علاوه ایدیور ، [۲] بر طاقم مکالمه لردن بحث ایله یور . بوراده بر معتاد اک زیاده ، استاذی ابوسلمان محمد بن طاهر السجستانی نقل ایدیور . صوفیه نك ، فلسفه نك ، ادبانک ، اکابرک سوزلرینی آری آری بیان ایله یور . « الصدیق و لصداقه ده » بر طاقم احادیث مرویه ده وارد .

[۱] اسلام انسیقلو پدیسی .

[۲] کشی نك مالی آزی دوستی ده آزد . آرتیق اوکا یر ، کوک طار کلیر .

۲ — اصناف علوم حقیقه کی افواج رساله ایسه اون علمدن باحثدر : فقه ، سنت ، قیاس ، کلام ، نحو ، لغت ، منطق ، نجوم ، حساب ، هندسه ، بلاغت ، تصوف .
تصوفی « اشارات الیه ، عبارات وهمیه ، اغراض علویه ، افعال دینیہ ، اخلاق ملوکیہ آراسنده دور ایدر » دبیہ تعریف ایدیور .

ابوحیان توحیدین اولده فیلسوف ابوزید احمد بن زید البلیخی ده اقسام علوم حقیقه بر رساله یازمش ایدی .

معاصر لرندن ابوالحیر حسن بن سوارکده « الصدیق والصداقه » نامنده بر کتابی وار ایدی .

۳ — مقایسات — مقایسات مختلف فلسفه موضوعلرینه عائد مکالمه لک نتیجه لرینی حاویدر .
ابوحیان توحیدی بومکالمه لک هپسنده حاضر بولمشدر . باشلیجه سوز سویله بن استاذی ابوسلیمان محمد بن بهرام المنطقی در . ابوالحسن العامری ، ابوبکر الخوارزمی ، ابوبکر القومسی ، ابوزکریا الضیمری ، ابواسحق الصابی ، یحیی بن عدی ، ابوالحسن الحرائی ، نوشجانی ده سوز سویله یتلردن ایدیور .
مکالمه لک قسم اعظمی منطق وما بعد الطبیعه یه عائددر . مقایسات دردیجی عصر هجریده بغداد متفکر لرینک نه دوشوندکلرینی ، ابوحیان و معاصر لرینک فکر ساحه لرینی ، اسلام مدنیتنده انکشاف ایدن علوم و فنونده کی ترقیاتک درجه لرینی کویسته ریر . بوندن ناشی تاریخ فلسفه ، خصوصا اسلام فلسفه سی تاریخی نقطه نظرندن پک مهم بر ائردر . [۱]

ابوحیان توحیدی دن صوکر ا بومسلك تعقیب اولونمشدر . حریری مقایسات مسلکنه سلوک ایتش ظن اولونویور [۲] .

مقایسات غایت نادر بولمقله ملک الکتاب میرزا محمد الشیرازی بومبایده اعتنا ایددرک طاش باصمه سی ایله طبع ایتمشدر . مطبوع نسیخه یوز بویوک صحیفه در . یکریمی اوچنجی صحیفه یه قدار (ی) ایله « مقایسات » اوندن صوکر ا (ب) ایله « مقایسات » دوشمشدر . معجم - الادبانک یازمه نسیخه سنده (ب) ایله در . اسلام انسیقلوبدیسنده تردد ایله کویستلشددر .

مقایسات یوز آلتی مقایسه دن عبارتدر . مهم پارچه لرینی بوجه آتی تلخیص اولونور .
۱ — برنجی مقایسه نفس انسانیه نك شواغل بدنیه دن تطهیری حقیقه ابوسلیمان المنطقی نك سوز لرینی بیلدریور ، « بالاعتبار تظهر الاسرار » [۳] جمله سیله باشلایور . « انسان

[۱] اکتفاء النوع

[۲] کشف الظنون .

[۳] طیش یوزندن ایچ یوزینه کچمکه سر لر میدانه چقار .

کندی حقیقتک کالنه ، تفسنک سعادتنه ، ذاتنک تصفیه سنه ایره بیلمک ایچون آنجق نفسنی بدن کیرلرندن تمیزیه جک ، هوا وشهوتدن تامیله کسبله جک ، داداندینی کوتو عادتتری براقه جق ، هلاکنی موجب اوله جق یوللردن بوجاق بوجاق قاچه جق بر طرفه سلوک ایتمک لازمدر .

بومقایسه ده تامیله تورک فیلسوفی ابوالنصر فارابی نک روحی کوریلدور. نته بکیم مشارالیهک دعاسنده شوسوزلری وارددر: «الهی! بنی شقاوت و فاعالمیرندن قورتار؛ بنی اخوان صفادن، وفاکارلردن، علویاتده ساکن اولانلردن قیل. الهی! شهوت بشریه یه محبت، قولکی یکدی، آرتیق عصمتکی بوقاریشلیق، بوبولاشقلغه قارشنی باکا برقالقان یاپ. الهی! بنی دورت طبیعتک (حرارت، برودت، رطوبت ویبوستک) اسارتندن قورتار؛ بک کینشن اولان ساحه که، بک یوکسک اولان جواریکه نقلایت. الهی! نفسمدن جهل و ضلال ظلمتترینی آچ، طبیعت بولانیقلرینی تمیزله.»

ب — ایکنجی مقایسه نجوم حقنده در، «دیگر علومک فائده لری اولدینی حالده نجومک نه یه فائده سی یوقدر؟»، مسئله سی ابو حیان توحیدی، ابوالحسن علی بن القفطی نک افاده لری وجهله منسوب اولدقلری علملرده تک، علماً یوکسک اولان ذواتک حضورلریله ابو سلیمان السجستانی نک مجلسنده جریان ایتمش ایدی بو مجلسده ابو زکریا الضیمری، نوشجانی، ابو محمد العروسی، المقدسی، ابو بکر قومسی، غلام زخل ابوالقاسم عیدالله بن الحسن بولونیولرددی. نجومدن ماعدا علملرده منفعتلر میدانده در. بو علملر اولمانه انسانلر برچوق منفعتلردن محروم قالیرلر؛ نظام اجتماعی بوزولور، کیدر. فقط نجوم نه یه یارار؟ بونک اصلی، استاری یوقدر. نهایت برحادثه حقنده ویردیکی خبر دوغرو چیقور دکلیمی؟ فقط الذن نه کلیر؟ حادثه یی باشقا برحادثه یه چه ویره بیلیرمی؟ بر جسمی باشقه بر جسم حاله قویا بیلیرمی؟ کله جک فلاکتی قالدیره بیلیرمی؟ وقوع بوله جق برشیئی بوزا بیلیرمی؟ اصلاً! منجم هزیمتی ظفر، دشمنی دوست، دوستی دشمن، اوزاغی یاقین، یاقینی اوزاق یا پاماز؛ ریأسی امیده دوشوره مز، برعقدی بوزاماز، پشمش آشه صوقا تاماز. بوقادار صیقینتیلردن، زحمتلردن صور کرالذدن برشی کله مز. «کی سوزلر سویله ندی. سوزی اوزاندقجه اوزاندیلر، نهایت نوشجانی طایانامادی، «ارقاداشلر! سوزی قیصه طوتون، مقصده یاقلاشک، سوزی اوزاتمق فائده ویرمه یور، انسان بوقادار سوزلر آراسنده بوغولوب قالیور، احکام صحیح اولورمی اولمازمی؟ بوکا جواب ویرک» سوزینی صرف ایتمدی. بونک اوزرینه

حساب و نجومده ید طولی صاحبی اولان غلام زخل شویله جواب ویردی: «احکامک صحت و بطلانی آثار فلک متعلق اولور. زمان اولور که دقیق نقطه لرینه وارلسه بیله بینه فلکک شکلی احکامک صحتی اقتضا ایتمز؛ بعضی کره بو شکل زائل اولور، احکام باطل اولمایاجق بر زمان کلیر؛ باشقا بر زمانده ده احکامده صواب و یا خطا چوق اولور. آرتیق ناصیل قطعی بر جواب ویرله بیلیر؟»

غلام زخل بو سوزینی ابو سلیمان السجستانی به بکندرمش ایدی. ذاتاً ابو سلیمان منطقی نك دوستی ایدی، محاضره سنده بولونور ایدی [۱].

۶ — او چنجی مقایسه اخلاق حقنده در. وزیر ابن سعدانک حضورنده عیسی بن قیفر الرومی کبی برطاقم مشایخ نصاری حاضر بولونمشلر ایدی. «اخلاقی تهذیب و تطهیر ایتمک، تعدیل ایله مک متعسر میدر؟ متعذر میدر؟ کوجا کله می حاصل اولور؟ یوقسا حصولی ممکن دکیل میدر؟» مسئله سنی قونوشور لر ایدی. سوزلری حشویات ایله طوئش ایدی. ابو حیان توحیدی مسئله نك زبده سنی. «اخلاق نه اصلاحی زیاده سیله امید ایتملی، نه اصلاحندن بوتون بوتون امید کسملی.» شکلنده خلاصه ای دییور، داها صوکر ا دییور که بز، جوهر دلکی مدح ایدر، خلقی اوکا تشویق ایله برطاقم آدم لر کوردک که کندیلری اصلا جوهر دکیلدر. فنالقراری قینایان برطاقم آدم لر واردر که کندیلری اونوی ایشلر طور درلر. قیصه سی خلق (خوی) خلق (یارادیش) طار تیسنه، اور کوسنه کوره در.»

۷ — دردنجی مقایسه خلق آراسنه ناموس الهی نك وضعی حقنده در. ابو حیان صوفی بوراده ابن مقداددن ایشد کله رینی برر برریان ای دییور. بو مقایسه تامیله فارابی نك افکارندن اقتباس اولونمشدر. معلومدر که فارابی سیاستده حکومت دینه طرفداری ایدی [۲].

۸ — آلتنجی مقایسه حکمانک «الفاظ سامعه به تأثیر ایدر. مؤثر اولور، مختلف اولونجه داها طاتلی اولور، بالعکس معانی نفسه تأثیر ایدر. متحد اولونجه داها طاتلی اولور.» سوزلرینی ایضاح حقنده در.

ابو حیان توحیدی بونک معناسنی تعبیری وجهله علوم اوائلده و فاسفنده یوکسک طبقده بولونان ابوبکر قومسیدن صور یور. ابوبکر قومسی ده خلاصه شو جوانی ویر یور: «الفاظی دو بیان سامعه در، سامعه حواسدن بری در. حواس آیری آیری محسوس

[۱] اخبار الحکما

[۲] ادبیات فاکولته می مجموعه سی صای ۶ صیفه ۶۹۰.

ایسته؟ معایندن مستفید اولان نفس در . نفس ایسه آیری آیری شیردن خوشلانماز ،
وحدت ایسته .

ابوبکر قومی نك بو سوزی بو کونده یا شایور : « معرفت فلسفه تمامیه برلشمش »
دیهن معاصر فیلسوفلریمز دعورینی آنجاق ابوبکر قومی نك جوابله اثبات ایدیورلر .
و — اونجی مقایسه الهیاته د اُردر : ابوزکریا الضیمری ابوسلیمان السجستانی به شویله بر
سؤال صوریور : باری تعالی نك فعلی بالضروره ویا بالاختیار اولما بجه ، ناصیل بر فعل اوله بیلیر؟
هوانك کونشدن ضیادار اولماسی کبی ضروری اولمادینی کبی بزم فعلمز کبی اختیاری ده
د کیلدر . اختیاری ویا ضروری اولمایان بر فعل معقول د کیلدر . معقول اولمایان بر شی
مقبول اولماز . ابوسلیمان بوکا قارشی شویله بر جواب ویریور :

« اولین فلاسفه نك بو یوکلرینه کوره باری تعالی اختیاردن اشرف اولان بر نوع فعل ایله ایشله .
بونوعک بزم یا نمزده اسمی بو قدر . چونکه زاعیاننی ویا بکزرینی بیلدیکنه شیلرک اسم لری نی بیلیرز .
بر شی معدوم اولورسه اسمی ده معدوم اولور . اسم عینک فرعیدر . اصل بولونما بجه فرع ده
بولونماز . بونده هیچ بر شبه بو قدر ... برهان ایله ثابت درکه جناب حَقْک فعلی اضطراری
د کیلدر ، چونکه اضطرار عاجزک صفتی در . اختیاری ده د کیلدر . چونکه اختیارده قوتلی
بر انفعال وارد . فلسفه ایله راز الفت ایدن بوندن شبه ایتمز بو حوالده جناب حَقْک فعلی اسم
ویریه میه حک قادر دها عالی ، دها شریف بر نوع ایله اولور . »

ابو سلیمانك بو جوابندن اکلشیلورکه هنوز او زمانلر فلاسفه باری تعالی بالایجاب
ایشله « دیمه یورلر ایمش . نته کیم قازابی « عیون المسائل ده » اشیانك واجیدن صدوری قصد
طریق ایله « د کیلدر ، بالطبع ده د کیلدر دیورده بالایجاب دیمه یور [۱] . بالاخره فلاسفه
جناب باری به فاعیل موجب دیمش ، متکلمین فاعلی مختار تعبیرنده ثبات ایتمش ایدی .
فلاسفه عندنده جناب حق موجب بالذاتدر : فاعلیتنده تام در . وارلق ایچین استعدادی تام
اولان شی ، قدرت و مشیتدن خالی اوله رق قصد و طلب باعث اولمق سزین ، جناب حَقْکدن
بالایجاب صادر اولور ، بونکه برابر معلوله علمی تعلق ایدر . اللهمک فاعلیتی اضطراری ،
مجبوری بر فاعلیت د کیلدر . متکلمینه کوره جناب باری فاعیل مختاردر . فعل ده ، ترکده صحیح در .
عالمی ایجادده ، ترکده صحیح اولور . سلفیه عندنده دیله دیکی شیئی مشیت و قدرتی ایله
واجب قیلارده مشیتک وجودیله واجب اولور . بو حوالده جناب حق هم مختار ، هم موجب اولویور .

ز — اون برنجی مقایسه‌ده مذاهب و مقالات و نحل و آراء مناسبتی ایله مهم بر نقطه‌یه تماس اییدیور: ابو الخطابك «خاطرات، الفاظ، آراء و مقالاتك مزاجه، طینته، هوایه، خلاصه‌عناصره نسبتی وارمیدر؟» دیه ایراد ابتدییکی سؤاله ابو اسحاق الصائی «اوت، قوی بر نسبتی، شدید بر علاقه‌سی، متین بر ارتباطی واردر. بونك ایچین خلقك بر حالده، بر یولده او یوشوب برلشمه لرینه امکان یوقدر. طبیعت هر شیئه، قبول و استعدادینه کوره صورتی ویرر. صورتك اختلافی‌ده ماده لرك اختلافدن ناشی اولور» جوابیله بو کونده فلاسفه‌جه قبول اولونان بر حقیقی بیلدیریور.

ح — اون اوچنجی مقایسه‌ده فلاسفه مذهبی موجینجه یحیی بن عدی «علت معلولدن اولدر، اونده زمانك تأثیری یوقدر» دعواسنی ایضاح اییدیور.

ط — اون دردنجی مقایسه‌ده مبادیدن بحث اییدیور: — «جوهر» ك مبدئی صورت ایله ماده، «كم» ك مبدئی نقطه ایله وحدت، «کیف» ك مبدئی سکون ایله حر که در. — دعواسنك ایضاحنی دوغروندن دوغرویه یحیی بن عدیدن دیکله یور. یحیی بن عدی بوتون بو مبادی‌یی، علوی و سفلی نك اوائلی کوسته‌ریور، بو درس [۳۶۳] سنه‌سنده ویریلیور، درسده بدیهی، عروضی‌ده حاضر بولونیور لر.

ی — اون یدنجی مقایسه‌ده حسن بن سوار بن الحمار البغدادی نك حق و باطل حقنده کوزل بر فکرینی نقل اییدیور: «حق اعتقادیدن لرك چوقلغنی ایله حق اولماز، آزلفنی ایله باطل اولماز. باطل‌ده بویه در. اکثریت حقی، اقلیت باطلی کوسترمن. شو قادار که فضلائك اتفاق سبق ایدن بر رأی تقدیم و ترجیحه، تعظیم و اختیاره لایق ظن اولونور.»

یا — اون دو قوزنجی مقایسه‌ده ابو سلیمان دن نقلاً موسیقی نك نفسده یابدیغنی تأثیردن بحث اییدیور.

یب — بکر منجی مقایسه‌ده عقلی روحیاته دائر در. اهل حکمتدن مانی مجوسی نك «تولد کدن صوکرانفسك حالی ظن و وهمه بنا اولونیور، انسانك تولد کدن صوکر حالی معلوم اوله‌ماز. سؤالنه اعلام عصر دن ابوالحسن محمد بن یوسف العامری نك ویردیکی جوابی نقل اییدیور. ابوالحسن العامری نفسك مجرد بر جوهر اولوب مزاجه تابع اولمادیغنی، انسان تولد کدن صوکر فساده اوغرامایه جنغنی، باقی‌قاله جنغنی، اوزون اوزادی‌یه ایضاح اییدیور نفسك حالی بیلدیریور.

مانی مجوسی الیوم شایع اولان اثباتیه مذهبنی اورنایه سوردیکی حالده ابوالحسن العامری
ینه بو کونکی روحیون مذهبی ایله مقابله ایدیور .

یح — یکریمی ایکنجی مقایسه ده منطق ایله نحو آراسنده کی مناسبتدن بحث ایدیور .
ابوسلیمان السجستانی به « بن منطق ایله نحو آراسنده بیوک بر مناسبت ، یاقین بر مشابهنه
کور یورم ، آرد لرنده نه فرق واردر ؟ » سؤالی ایراد ایدیور ، استاذ حکیم خلاصه شو جوابی
ویر یور : « نحو منطق عربی ، منطق نحو عقلی در . منطقجی نک مطمح نظری معانی در . بونکله برابر
معانی به دلالت ایدهن الفاظک بوزوق اولماسنه قائل اولماز . نحو جی نک مطمح نظری
بالعکس الفاظدر . اوده الفاظک دلالت ایتمدیکی معانی نک بوزوق اولماسنه راضی دکیدر .
نحو عادت عربیه مقصوددر ، منطق بوتون عقلانک عادتنه شاملدر . نحو ده شاهد عرف ،
منطقده شاهد عقلدر ، بوبله جه نحو مقصور ، منطق مبسوطدر . نحو ک دلیل طبیعی ،
منطقک دلیل عقلی در ، نحو طبایع عربده اولانی آراشیدر . اوکا اختلاف عارض اوله بیلیر .
منطق نفوسک عزیزه لرنده اولانی آراشیدر ، دائماً ائتلاف اوزره اولور . نحو
احتیاج منطقده احتیاجدن داها زیاده در . نه کیم سوزه احتیاج بلاغته احتیاجدن زیاده در .
نحو ، انسانک اک اول بحث ایتمدیکی برشیدر ، منطق ایسه انسانک اک صوک آرادینی شیدر .
هر انسان بالطبع منطقجی در ، شوقا دار که اهل ایله کندنده اولان شیئی استنباطدن غافل اولور .
فقط هر انسان بالطبع نحو جی دکیدر . نحو ده کی خطا لحن ، منطقده کی خطا ، امتناع در .
نحو معنایی لفظ ایله ، منطق معنایی عقل ایله تحقیق ایتمکدر . نحو شکل سمعی ، منطق شکل
عقلی در . نحو ک متقوم اولماسی ایچین منطقدن استعاره ایتمدیکی شی ، منطقک صحیح ومستحکم
اولماسی ایچین نحو دن استعاره ایتمدیکی شیدن داها چوقدر . منطق عقلک عیاری ایچون
بر طارقی ، نحو لفظی اولچمک ایچین بر اولچکدر . »

ابو سلیمان المنطقی بر کرده نحو عربی ایله نحو یونانی حنقده شویله بر جواب
ویرمشدی : « نحو العرب فطره و نحو ناطقة یعنی عرب نحوی فطری در ، فطرت اثریدر ،
فطنت اثری دکیدر . بزم نحو من ایسه فطنت اثریدر » [۱] .

ید — یکریمی بشنجی مقایسه تجربی روحیاته عائددر ابو حیان بوراده ابو سلیماندن
نقلاً معرفتی « ظن ، وهم ، حدس ، عقل ، یقین ، شک ، غالب سابق ، الهام ، ایحاس ،
خاطر ، سائح ، لائح » قسملرینه ایدیور .

به — یکرمی آننجی مقایسه ابواسحاق صائی نك ، رؤیاسنده ثابت بن قره الحراتی بی کوردیکندن باحث در . بومقایسه ده شوسوزلر واردر : « یقظه حالی اویقو حالدر ، بالعکس بالفعل اولان رؤیا یقظه حالدر ، حس بزّه غایبه اتمکله بز عکسنه فئل اولمشز . آرتیق حسدن اوزاق دوشوب عقله یاقلاشملی . »

بو — یکرمی دو قوزنجی مقایسه ده نوشجانی دن نقلاً فاعل اول اولان حق تعالادن بحث ایدیور « افعالنده ، غرض ، مراد ، اختیار ، توجه ، عزیمت کبی شیرلر یوقدر » . بومقایسه ده الهیاته عائد اولوب اوننجی مقایسه نك تمهسی اوله بیلیر .

یز — اوتوز دردنجی مقایسه ده بدیهی دن نقلاً موجودی حسی ایله عقلی قسملرینه آریور .

یح — اوتوز بشنجی مقایسه ده تکافؤ ادله یه قائل اولان ابواسحاق النصیبی نك معاد جسمانی حقیقه کی شهبه لرینی ایراد ایدیور . ابو ساجان منطقی دن نقلاً معاد حسی یه وارد اوله جق اعتراض وشهبه لرك معاد عقلی یه وارد اوله مایاجنی ایضاح ایدیور .

یط — اوتوز آننجی مقایسه ده نوشجانیدن نقلاً حق اولك ، باری تعالانك ، اشیانك منبجی اولدیغنی ، اشیانك حق اولدن فیضان ایتدیکنی بیان ایدیور .

ك — اوتوز دو قوزنجی مقایسه ده ابوحیان ، استاذی ابوسلمانه شویله برسؤال صور بیور : عاقل لیب ناصیل اولوبورده پشمان اوله جنی بر فعلی ایشله یور ؟ ناصیل اولوبورده مرونی ایله تیکسیندیکی دینی ایله کریه کوردیکی ، عقلی ایله ممنوع اولدیغنی ، عادتیه خوشلانمدیغنی برایشی یاپیور ؟ عقل کبی ایله النده بریولار ، برحاکم وارا یکن ، اختیار واستطاعتی الله ایکن نه اولوبورده بویله بر فعل الندن صادر اولوبور ؟ . استاذ ابوسلمان المنطقی برسؤاله حکمانه جواب وریور : « اختیار ، استطاعت ، قوت ، قدرت ، رأی ، رویت ، شهامت . الخ هب بونلر انسانك ملکدی کیلدر که دیلدیکی ره چویره بیلین ، ایسته دیکی کبی قوللانا بیلین . بلکه بونلر مالکی طرفدن انسانه بطریق التملک ویرلمشدر . اگر بونلر انسانك دوعروندن دوعروه ملکدی اولسایدی انسان عمرنده ندامت ایده جک برایش ایشله من ، آیغنی قایاجق برادیم آتماز ، بولدن چقمماز ، صیقتی ویره جک برحاله دوشمز ، درد کورمز ، شاشقین شاشقین کریسین کریه دوعمز ایدی . فقط بونلر مالکی طرفدن تملیک اولونمقله بعض بقایا مالک الملک یاننده قالمشدر . مالک الملک نه وقت فعلنک تمامنی دیلر سه فعلنی تمام ایده جک برشی ایله اوکا امداد ایده . شونک ایچین که انسان

ففسنده مستقل ، قدرتی کامل ، مالکک مملکتندن مستغنی کبی برظن حاصل اولماسون .
 ربوبیتک ایجاب ، عبودیتک اقتضا ایتدیکی بودر .

ابو سایانک بو جوابندهده فارابی نك روحی واردر . نته کیم « فصوص الحکمه » ده
 خیر و شر هر نه وارایسه هپسی اراده ازیله دن منبعث اولان اسبابه اسناد ایدر « دیور [۱]
 فیلسوفز ابو حیان توحیدی بو جوابی اهل دیانتیه لایق کوربور ، فیلسوف ابوسایان
 منطقی به یاقیشدیر امایور . فقط ابوسایان سجستانی ابو حیان توحیدی نك تعجبی ازاله ایددیور :
 [حکمت دیانتک مولدی در ، دیانت ده حکمتک تتممی در . فلسفه نفسک صورتی ، دیانت
 نفسک سیرتی در . برده سن باکا شیخکز صوفی حضر میدن « دوواقرچوق ، کلین بردر »
 سوزنی خبر ویرمشدک . آرتیق تناقض قالمش ، مناقات دوشمشدر] .

ابوسایان سجستانی بو جواب ایله بک مهم بر مسئله به تماس ایدیور ، دین ایله فلسفه بی بر برینه
 دشمن کورمه یور . نته کیم بو کون ده بو فکر حاکم در ، دین حیطه سی باشقه ، فلسفه حیطه سی ینه
 باشقادر . قلود بر نارك « عملیاتخامه کیرنجبه عبادتخانه مک قاپوسی قاپارم » سوزی عادنا امثال
 مضر و به دن صایله بیله جک ایدی . شلینغده ایکی ضدی بر مبدأ عالیده برلشدر یور ایدی .
 اسلام فلسفه سی قرآنی آرقابه آتامش ، الفاظ قرآنیه ایله اصطلاحات فلسفه بی تلفیق
 ایتشدر [۲] .

کا — قرق برنجی مقایسه ده ابوالحسن العامریدن نقلاً عقل ایله حسی مقایسه ایدیور ،
 حسک حیطه سی طار بر ساحه ، عقلک حیطه سی ایسه بک کنیش بر ساحه اولویور . حسک
 کوره مدیکنی عقل کوربور ، حس جسمی ایله ، عرضی ایله ظاهر اولان ساحه ده ، عقل
 ایسه ذاتی ایله ، جوهری ایله باطن اولان ساحه ده جولان ایدر .

کب — قرق ایکنجی مقایسه معرفه اللهه دائر در معرفه اللهک ضروری ویا نظری اولماسی
 حقنده متکلمین اختلاف ایتشدر ایدی . جمهور محققین عندنده معرفه لله نظر ایدر ، معرفه الله ایچین
 اعمال فکر و نظر استبدال واجبدر . غزالی ورازی کبی بعض متکلمین معرفه للهک ضروری
 اولدیغنه قائل اولویور لر . معرفه لله نظره ، اعمال فکره محتاج اولمایور ، اثبات واجب دلیلی
 انسانلرده کی ضروری اولان معرفتی اصلاح ایچین ایراد اولونویور معرفه لله حقنده کی بو
 اختلاف ابو حیانک بیانی وجهله اولدنبری مکلمین آراسته دوام ایدوب کلیور ایدی بو مسئله

[۱] ادبیات فاکولته سی مجموعه سی ، صابی ۶ ، صحیفه ۶۷۸

[۲] ادبیات فاکولته سی مجموعه سی ، صابی ۶ ، صحیفه ۶۸۴

اول ، آخر متکلمین ایله فلاسفه کړک سلوک ایتدکلری طریقلرده ، کړک طریق ایله واصل اولدقلری مطلوبلرده بردرلو او یوشامامشرایدی . ابوسایمان سجستانه باقلیرسه متکلمین طریق الده طوتوله جق بر طریق دکیل ایدی . بوکا رغماً اسلام عالنده متکلمین فلاسفه یه غالب کلشرا ایدی ، طرفدارلری داها چوق ایدی .

ابوسلیمان منطقی عینی مقایسه ده بالمناسبه نحو ، شعر ، لغتک برعلم اولمادیغنی ده ایضاح ایدیور ، « بدویلر بو اوچنی بیلدکلری حالده ینه عالم دکیللردر » . دیور .

کو — قرق دو قوزنجی مقایسه ده یحیی بن عدیدن نقلاً طبعی حادثاتک حرکیه راجع اولدیغنی ایضاح ایدیور .

بو کونده بوتون حادثات طبیعه صوک تحلیله حرکتی راجع اولویور .

کز — اللنجی مقایسه ده کهانت ، تحجیم کی امور غیبیه یی ، امور غیبیه نیک اشرف واعلاسی اولان نبوتی ابوسایمان سجستانیدن نقلاً ایضاح ایدیور . ابو حیان توحیدی اوزون اوزادی یه ابوسایمان سجستانیدن دویدقلری تکفیر ایدرلر قورقوسیله یازمایور . شو قادار که کاهنده ، منجمده بر طاقم اسباب ایله امور غیبیه یه مطلع اوله بیلور ؟ فقط خطا ایده بیلور . نبی ایسه اصلا خطا ایتمه یور . لکن سهو ایله کندیسنه امر دنیا ده خیاللر عارض اوله بیلور . نبی عقلک کوستردیکی شیئی کتیریور ، احوالی اصلاح ، نفوسی اقناع ایدیور ، مصالحی تنظیم ، طبایعی تهذیب ، اخلاقی تقویم ایله یورده جهانیه نور ، خلقه رحمت اولویور .

آنحاق فلاسفه نیک نبوتی اقرارلری متکلمینک اقرارلری کی دکیلر ، فلاسفه عندنده نبوت حادثه نفسیه در ، کسی در . متکلمین عندنده ایسه حادثه نفسیه دکیلر ، اللهمک تخصیصی ایله در ، وهی در .

کچ — اللی در دنجی مقایسه ده نعمت کبرانک اوچ ساج آاغندن بحث ایدیور : اک بیوک نعمت ، اک بیوک عطیه عقل ، حیات ، « عافیت » در . حیات برقاب ، عقل برمتاع ، عافیت ده اونو استعمال در جناب حقدن حیات طبیعه ، عقل نافع ، عافیت متصله ایسته ملی بز . حیات ، عقل وعافیتدن ماعدا اولان نعمتلر هپ فرع اولویور .

بو مقایسه ده عقلک مختلف تریفلری ده واردر ابوسایمان بالمناسبه ینه متکلمین طریق علمینده اداره کلام ایدیور . « اونلره یقین بابی قاپاتمش ، حیرت بابی آچیلمشدر . اونلرک بویوکلری بو حالده در ، تکافوء ادله [۱] الرنده اولدیغنی حالده قوشار دورورلر . ابوسایمان محضا

[۱] فاکولته مجموعه سی صابی ، ۴ ، صفحه ۷۱ . ادبیات فاکولته سی مجموعه سی ، جلد ۵ ،

انقاسندن دولایی بو کبرای متکلمینک اسملرینی برر بر صایماور . « ری » ده مشهور صاحب اسماعیل بن عباددن « عقل حقی ده ، باطلی ده ، مشاهده اوزرینه مطبوع در . عقلانک بوتون امر دین و دنیا ده اختلاف ایتهلری بوندن ناشیدر » سوزینی ایشیتدیکنی حکایه ایدیور ، بو سوزی فنا بر سوز بولویور ، « النوادر » کتابنده بوکا دائر اوزن اوزادی به بحث ایکنی ده علاوه ایله یور .

کط — آلمش او چنجی مقایسه سنده توحید شرعی حقنده ابوسایمان سجستانی نك رأیلرینی بیان ایدیور . ابو حیان توحیدی شریعتده کی توحیدده ظن شائبهلری کوریور . بوشائبه بی فلسفه ده کورمه یور ، حال بوکه دفعتاله ابوسایمان سجستانی دن « شریعت حق اولونجه انجاق قوه الهیه ایله اولور » سوزینی ایشیتدیکی حالده بر درلو بوشبه دن قورتیلامایور . استاذ ابوسایمان المنطقی ابو حیان توحیدی نك بوشبه سنی ده حل ایدیو : احکام شریعتدن مقصد عامه نك اصلاح اولونماسی ، هر کسک بر یرده طوبیلا نماسی در بالطبع « احکام شریعت بر دوزی به بیان اولونماشدر بعضاً بسط اولونور ، بعضاً اختصار ، بعضاً ایضاح ایدیلیر . بعضی کره مز ، و تعریض و کنایه و مثل جهت لرینه کیدلیدیکی کی حجت و علت ایله ده مقید اولور . بویله چه بر جوق نوعلری مشتمل اولور . احکام شرع بویله اولمغله خواص اوندن کندیسنه شفا و یره جک اشارتی ، عوام ده کندیسنه کفایت ایله جک عباره بی بولور . ناموس اکبرک ناطق اولدیغی شی نفوس بشریه به ساخ اولان شیئه یاقیندر .

فلسفه به کلنجه فلسفه یونان لغتدن عبرانی لغته ، عبرانی لغتدن سریانی لغته ، سریانی لغتدن عربی لغته کچمکله بو سیر و سفرده معنایک دوچار خلل اوله جنی شبه دن وارسته در . معانی یونانیه تمامیه عرب نفوسنه ساخ اولسه ایدی حکمت بزّه صافی ، کامل اوله رق واصل اولوردی .

ل — آلمش بشنجی مقایسه ده ابوسایمان سجستانی دن ایشیتدیکی نوادر فلسفیه بی ذکر ایدیور ؛ بو میانه شونلر واردر :

۱ — حکمت روملرک باشلرینه ، عربلرک دیلرینه ، عجملرک قبلرینه ، چینلرک اللرینه نازل اولمشدر .

حکیم ادیب ابوسایمان منطقی او یله صانیرم که فلسفه یونانیلرک ، نحو عربلرک ، تصوف عجملرک ، صنعت چینلرکدر دیمک ایسته یور .

۲ — یاغ یاییقه چالقالمغله سوددن چیقار ، آتش طاشدن چاققله ظاهر اولور . نجائب ده انسانده تعلیم ایله بللی اولور ، غایه به انجاق قصد ایله ایدیلیر .

۳ — استراحت حسیده نشأت ایدن کیسه استراحت عقلیه بی بولاماز .
 ۴ — نژ جوهر اعتباریه ، نظم عرض اعتباریه اشرفدر چونکه نژده وحدت
 دها چوقدر .

— سکسان ایکنجی مقایسهده واحدك ، سکسان اوچنجی مقایسهده ابو سلیمان
 نقلاً عقلك مختلف معالرینی ذکر ایدیور . [۱]

— دو قسان برنجی مقایسهده اصطلاحات فلسفیهدن ، تعیرات علمیهدن بحث ایدیور که
 فلسفه تاریخجه الك مفید برحشدر .

— دو قسان آلتنجی مقایسهده مختلف مجلسلرده شیخلرندن ایشیتدیکی نوادر و حکمیاتی
 ذکر ایدیور . « هر یولارک بر یدکیسی واردر . هر صانع حکیم ، هر مدبر مصیب
 دکیلدر . هر انسان ناطقدر ، اما هر ناطق لیب دکیلدر . هر انسان حس صاحبدر ، اما
 هر حس صاحبدر لطیف دکیلدر . » کبی سوزلر او میاندهدر .

— دو قسان یدنجی مقایسهده اولین فلاسفهک کوزل سوزلرینی نقل ایدیور .
 خلاصه ، مقایسات دها بر چوق مسائل فلسفیهدن باحشدر . صوکنجی مقایساتده
 صدیق ، صداقت ، محبت و عشقک حقیقتلرینی ایضاح ایشدر .

۴ — الامتاع والمؤانسه — ابوحیان بو کتابی استاذی ابوسلیمان السجستانی ایچین تصنیف
 ایش ایدی ، بوراده صمصام الدولهک وزیری ابوالفضل عبدالله بن العارض الشیرازی نک
 مجلسنده دوران ایدن شیرلی اوکا نقل ایدیور ایدی . کتاب حقیقه علومده متفنن اوله جق
 کیسه لر حقنده شایان استفاده ایدی . ابوحیان توحیدی بو کتابده هر دکزه طالمش ، هر دره یه
 کیرمش ایدی [۱] . ابن القفطی نک الیه کچدیکی بر نسخه سنک ارقاسنده سجلیالی بعض
 ذوات خرفندن شوپله بر عباره یازلمش ایدی : « ابتدا ابوحیان کتابه صوفیاً و توسطه محدثاً
 و ختمه سائلا ملحقاً » [۲] .

شیخ اکبر محی الدین بن عربی « محاضرات الابرار و مسامرات الاخیار » ک برنجی جلدینک
 یوز سکسان سکزنجی صحیفه سنده الامتاع والمؤانسه دن بر طاقم فقره لر نقل ایدیور .

[۱] تورك فیلسوفی ابو نصر فارابی نكده واحد و عقلك معالری حقنده ایری ایری رساله لر ی و ایدی .

[۱] ابن الفطی

[۲] ابوحیان کتابنه صوفی اوله رق باشلامش ، اورته سنه کلاجه محدث اولمش ، نهایتنده ایسه

اصرار و ابرام ایدر بر سائل کیلمشدر .

باشده عرب فیلسوفی ابو الحکما یعقوب بن اسحاق الکندی ، تورک فیلسوفی ابو نصر محمد الفارابی اولدینی خالدہ بو نوک فیلسوفلریمز ایله اعظم متکلمین زندیقلمره قارشى قنجلرینى صیره رق اسلام عالمنده فکر لرینى اولدرمشلر ، کتابلرینى اهمیتدن دوشورمشلر ایدی .

ابوالعلاء المعری (۴۴۹) ایسه بر طاقم شعر لری ایله طاشقینلقلرده بولونمش ایدی . شو بیتلر اوکا اسناد اولونیور ایدی :

هفت الخيفة والنضارى ما اهدت ویهود حارت والمجوس مضلله

انسان اهل الارض ذو عقل بلا دین و آخر دین لا عقل له

اتى عيسى فابطل شرع موسى وجاء محمد بصلوة خمس

وقالوا لا نبى بعد هذا فضل الناس بين غدوامس

افيقوا افيقوا ياطغاة فانما ديانا تكلم مكر من القدماء

شوقادار که ابوالعلاء المعری موحد ایدی ، اللهه اینانیر ایدی . فقط وحیی قبول ایتمز ایدی ، نبوتی انکار ایدر ایدی ، یعنی دینسز ایدی . دین اونک نظر نده عقل بشرینک نتیجه سی ، تربیه و اعتیادک محصولی ایدی ، ابوالعلاء المعری نک ، آخرته ایمانی یوق ایدی ، نظر نده اولوم تکالیف شاقه اخلاقه دن مسعود بر صورتده قور تولق دیمک ایدی ابوالعلاء المعری اتقباحیه Pessimisme مسلکنک مروجی ایدی . بو مسلکی بر درجه یه قادار کوتوردیکه چوجق دوغورمنی بر جنایت ایشله مک ، دوغان چوجقلری سفالته حوادث و آفاته آتمق کور یور ایدی . چونکه بو حال بابالرینک شهوتی ، اکلنجه سی نتیجه سی ایدی .

ابوالعلاء المعری قبرینه شونی یازدرمش ایدی : « هذا ما جناه ابي علي وما جئت على احد » . ابوالعلاء المعری نک فلسفه سی منفی دکیل ایدی ، فعلاً واقع اولان شفقت و عدالته طرفدار اولویور . بونلری اوروجه ، نمازه تامامله ترجیح ایدیور ایدی . قالغه قارشى مقاومتی حقیقی دین آدمک شعاری کورور ایدی ، عقل و وجدانک تلقیناتی حقیقتک امین بر مرشدی ایدی عقل و وجدان فوقنده باشقا بر مرشد یوق ایدی . (۱)

ابوالعلاء المعری نک ات ییمه سی ، جانلی حیوانی کسمکه مساعده ایتمه سی کبی کندینه مخصوص افکار نده هند فلسفه سنک تأثیری کوریلدور ایدی (۲) .

[۱] اسلام انسیکلوپدیسی .

[۲] ابن خلکان .

ابوالعلاء المعری براهمه ، حکماء قدیمه دینی ایله اتهام اولونمش ایدی . فی الواقع ابوالعلاء المعری نك بیلدی کمز شعر لر نده زندقه وار ایدی . فقط بوشعر لر حقیقه کنديسنك میدر؟ بوفساد طاقم حسود طرف لر دن اوکاهی اسناد اولونمشدر؟ ایشته بوراسی شبه لیدر، چونکه کنديسندن صحت عقیده سنی مشعر شعر لر ده نقل اولونمشدر [۳] .

خلاصه ابوالعلاء المعری ابن الراوندی کی دکیل ایدی، موحد ایدی ، ثابت بر مسلکی وار ایدی . بر فلسفه یه مربوط ایدی . یالکیز کندوسندن دینسزک زندقه نقل اولونویور ایدی . ابن الراوندی ایسه موحد دکیل ایدی ، خالص زندقه ایدی ، یاره ایچین ایسته دیکی مسلکی طونار ایدی ، مسلکسزک بری ایدی .

ابو حیان توحیدی بونلره بکزمی ؟ اصلا . طبقات کبری صاحبی سبکی ایله استوی فقهای شافعیه میانده کنديسنه بر محل تخصیص ایدیورلر ، ابن النجار ابو حیان حقه حسن شهادته بولونیور ، فقیردر ، صبر لیدر ، متدیندر ، دیور . ابو حیان حدیث ایله مشغول اولویور . حق کنديسندن حدیث بیله نقل اولونویور ، صوفی صفتی آلیور . شیخ اکبر محی الدین عربی ابوحیانک کتاب لر دن استفاده ایدیور . عالم اسلامده حجة الاسلام نامنی آلان ابو حامد محمد غزالی ابو حیان توحیدی پی زندقه بیلیمه یور ، فلسفه سندن استفاده یه قونولویور . معلوم اولدیغی اوزره ابو حامد غزالی نك فلسفه ده کی ماخذ لر دن بری ابوحیانک کتاب لر ی ایدی . انجاق ابن الجوزی وذهبی و امثالی حفاظ حدیث نصوصک ظاهرینی اثبات خصوصنده الحق محافظه کار داوارتمقله ، ابو حیان توحیدی کی جماعتدن آریلان ، سنه اهتمام ایتمه یین ، خصوصیه فلسفه یه طالان عالم لر ی انکار دن کری قالمایورلر . ایشته بوکامینی ابوحیان ماهیت اعتباریله مشهور زندقه ابن الراوندی ایله زندقه لقله اتهام اولونان ابوالعلاء المعری ایله بر عیارده طوتولمشدر . شوراسنی اونوتمایلم که ابوحیان افکارینی بک مظلوم صورتده بیان ایتمکله بالنتیجه افکاری اغفال و اختلالکارانه اولویور ، حفاظ حدیثه حق و بریور ایدی .

۲ — عقیده فلسفیه یی — ابو حیان توحیدی نك فلسفه ده خصوصی بر مسلکی معلوم دکیلدر . عمومیتیه اسلام فیلسوف لر ی کی توحید یاری یه ، نبوته قائلدر . استادی ابوسلمیان منطق نك نقطه نظرینه اشتراک ایتمه سی بک زیاده محتملدر . ابو حیان متکلمین طریقنی حق بر طریق بولمامقله توحید و نبوتی ایضاح خصوصنده بالطبع متکلمیندن آریلشددر .

اثر لرنڊن آڪلاشيہ جنی اوزرہ ابو حيان فلسفہ نظریہ بی کافی کورمز ، فلسفہ عملیہ ایله برابرتام کورور ایدی . تعیر فلسفی اوزرہ فلسفہ نظریہ ضروری ایدی ، فقط کافی دکیل ایدی . فلسفہ عملیہ ایله تام وکافی اولور ایدی . طبق منطق صوری ومادی کی ایدی . بوکا مبنی . فلسفہ بی « حقی بیلکم ایله حق ایله عمل ایتمکی برلشدیر مکدر » دیه تعریف ایدیور . « فلسفہ لطائف عقلا در . لطیف اولان اوکا واصل اولور . » [۱]

ابو حيان حَقِّكَ تعددینی قبول ایتمه یور؛ « حق واحددر » دیور [۲] . الهام ووحی قبول ایدیور ، انفاً بیان اولوندینی اوزرہ ایضاح خصوصنده فلاسفه دن آیرلایور [۳] . مصلحت دنیویده ناموس الهی نك وضعی التزام ایدیور [۴] .

تجیم وکهنات کی فنون غریبه یه اینانیور [۵] . متکلمین مسلکینی بک زیاده تزییف ایدیور ، ورعلری یوق ، دیانتلری کوتو ، ادبلی قیت ، خویلری بوزوق ، ایچلری کوچلری مدافعه ، بو یاندقلری بو یا مغالطه اولان بر آلی کیمسلر [۶] .

ابو حيان معرفت طریقنده اصلا حسه اعتماد ایتمه یور ، آنجق عقله اعتماد ایدیور : تعیر فلسفی اوزرہ Rationaliste اولویور .

فیلسوفنز ، « علم عقل ثمره لرسی در ، عقل الله چیقمق ایچین بر مردیون در [۷] » دیور؛ جناب حَقِّكَ فعلی کیفیتنه بر درلو اسم بولامبور [۸] . روحیون کی بقاء نفسه قائل اولویور [۹] . رؤیایی جمهور متکلمین کی خیال باطل بیلمه یور ، بلکه صوفیه وفلاسفه کی حق بیلور [۱۰] . معادی ینه اهل ملل کی حسی اوله رق قبول ایتمه یور . بلکه عقلی اولمق اوزرہ قبول ایدیور [۱۱] . نظرنده معرفت باری محضا ضروری ویا مجرد

[۱] مقایسه ، ۶۲

[۲] مقایسات صحیفه ، ۵۲

[۳] مقایسه ، ۵۵

[۴] مقایسه ، ۴

[۵] مقایسه ۲۹

[۶] مقایسه ۴۸

[۷] مقایسه ، ۵۲ ، ۲۷

[۸] مقایسه ، ۱۰

[۹] مقایسه ، ۲۰

[۱۰] مقایسه ، ۲۶

[۱۱] مقایسه ، ۳۵

نظری اولمایور ، بلکہ عقل ناحیہ سنہ کیدیلہ جک اولورسہ ضروری ، حس ناحیہ سنہ اوغرانہ جق ایسہ نظری اولویور [۱] .

ابوحیان توحیدی شریعتہ کی توحیددہ ظن و تخمین شائبہ لری کورویور [۲] . دین حیطہ سنی باشقا ، فلسفہ حیطہ سنی باشقا طوتویور . آرتیق دین ایلہ فلسفہ بربرلینہ دشمن اولمایور [۳] .

ابوحیان توحیدی جناب حق ذاتی و فعلی اعتباریلہ خفی بلیور [۴] . بو حالده جناب حق باطن قالیور ، ظاہر اولمایور . استطاعت ، اختیار ، رأی ، رؤیت مالک الملک طرفندن انسانہ تملیک اولونویور . یوقسہ انسانک ملکی اولمایور [۵] .

ازمیرلی

اسماعیل مہمی



[۱] مقایسہ ، ۴۲

[۲] مقایسہ ، ۶۳

[۳] مقایسہ ، ۸۷

[۴] مقایسہ ، ۳۹

[۵] مقایسہ ، ۳۹